

ЗА НЯКОИ ВЪПРОСИ НА БРАКА И РАЗВОДА В СИНТАГМАТА НА МАТЕЙ ВЛАСТАР*

Александър Атанасовски

Четиринадесетото столетие, което на Балканите се свързва до голяма степен и с бързия разцвет на Сръбската държава, е представено във византийската правна книжнина с двама правни компилатори - монахът Матей Властар и съдията Константин Арменопул - и двамата Солуняни.

Монахът Матей Властар изработва сборник от църковни и граждански закони в енциклопедична форма, а съдията Константин Арменопул прави подбор от византийските закони в шест книги. За *Синтагмата* на Матей Властар може да се каже, че в нея са внесени повече граждански закони, в сравнение с другите съставени *Номоканони*. Може би това е една от причините за голямото разпространение на *Синтагмата* не само при византийци, но и при православните славяни. Според Крумбахер към 1490 г. компилациите на Арменопул и на Властар вече са преведени и на разговорен гръцки.

Матей Властар е роден в Солун и разгръща своята дейност в този град. Със сигурност се знае, че през 1355 година още все е жив. Според Т. Флорински, Матей Властар е автор на: *Преглед на службите на Великата Църква* (т. е. Константинополската църква); *Подбор от Номоканон на Йоан Постник*; *Отговори на Йоан, епископ на Китра, на въпросите на Кавасила*¹, но най-главният от всички тези трудове е *Синтагмата* на канони. Насловът на тази творба в гръцкия ѝ оригинал гласи: *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον τῶν ἐμπεριειλημμένων ἀπασῶν ὑποθέσεων τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι πονηθὲν καὶ συντεθὲν τῷ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστῳ Ματθαίῳ*, което в славяноезичен превод звучи: *Съби́неніе по съставѣхъ оубѣтїихъ вѣсѣхъ вѣвъ свештєныхъ и*

* Редакторите на изданието препениха за целесъобразно да променят първоначално предложеното от автора заглавие - „*Синтагмата* на Матей Властар за брака и развода“, предвид това, че представените откъси от *Синтагмата* и коментарите към тях, не изчерпват регламентацията на брака и развода, както и на други, пряко свързани с тях институти. *Синтагмата* съдържа още значителен по обем материал, регламентиращ родството и свързаните с това ограничения на брака; регламентира годежа - условията за неговото сключване и за разтрогването му, а в този смисъл и значението му като акт в семейно-брачните отношения, в някои аспекти почти равностоен на брака: създадените при годежа отношения между страните се приравняват на родството по сватовство, особено що се отнася до ограниченията за сключването на бъдещи бракове при разтрогване на годежа. Редица текстове, касаещи брака и развода се намират извън посочените от Ал. Атанасовски места в *Синтагмата* - буква „В“, гл. 8 и 9, и буква „Г“ (вж. по-долу). Като цяло, съдържанието на *Синтагмата* на Матей Властар е твърде слабо познато у нас. В средата на 50-те години на XX в. проф. Михаил Андреев публикува едно научно съобщение за препис на *Синтагмата*, съхраняван в Рилския манастир. В него проф. Андреев прави и кратко описание на съдържанието на отделните части и глави на преписа, но представените сведения са съвсем общи и с някои изключения, дават по-скоро информация за структурата на този паметник, отколкото уредбата на различните правни институти (вж.: **Андреев, М.**, *Един непроучен препис на Синтагмата на Матей Властар*. - Известия на Правния институт. С: БАН, 1955, кн. 1-2, с. 296-300). Предвид това, макар и непълно, публикацията на Ал. Атанасовски обогатява познанията за този ценен извор на българското средновековно право. (Бел. на ред.).

¹ **Флоринский, Т.**, *Памятники законодательной деятельности Душана*. Киев, 1888, 293.

БОЖЬСТВЕННИХЪ ПРАВИЛЪ, ПОТРУЖДЕНЮ ЖЕ ВЪКОУТѢ И СЛОЖЕНЮ ИЖЕ ВЪ СВЕШТЕННИКОУХЪ ПОСЛѢДНИИМЪ МАТЕЕМЪ. Това сочи, че *Синтагмата* на Властар е съставена в 6843 година от сътворението на света или с други думи в 1335 г. Всъщност, същото е казано още три пъти във втората част на книгата, в примерите за определяне на месечните цикли. Така на страница 436 от изданието на Ст. Новакович има запис: **ДА ЛЕЖИТЬ ЖЕ ЮЖЕ НА НАСЪ ШЕСТОТЫСОУШТНО ОСМО СЪТНО .МЪ Г. ТИЕ**, а след това на страница 437: **НЪМА ШЕСТОТЫСОУШТНО...** и т. н. На таблицата по която се смята кога се трябва да се чества Великден, на страница 442 е записано: **МАТЕИ ПОУМА СІЕ СЪСТАВИТИ.**

Твърде съществен е въпросът, кога в Неманичка Сърбия е преведен цялостният текст на *Синтагмата* и, кога е изработена съкратената версия?² Едно е сигурно - това не може да стане преди 1335 година, когато трудът е публикуван на гръцки език. Но кога след 1335 година е преведен, остава да се отгатне, като някои податки сочат към 1347-1348 година. Предполага се, че преводът е направен заедно с изработката на самия Душанов *Законник*. Според Ст. Новакович, това указва една наредба на Стефан Душан за законодателната работа, в която е посочено, че е издадена в началните години на царуването му. След това Новакович заключава, че всички работи - и преводът на *Синтагма* на Матей Властар и съставянето на *Душановия законник* - се датират към посочените години. В споменатата наредба на Душан се казва, как по Божия милост след 16 години управление му се дават земите и градовете на Ромейската държава и пак по Божия милост на Великден 1346 г. е венчан за царството.³

Вече като цар, Стефан Душан очевидно желае да се уподоби по-пълно на множеството византийски императори, които се отличават като законотворци. След обсадата и превземането Сяр, което и поведът за провъзгласяване на царството, Стефан Душан дълго време остава в новозавоюваните предели. Това е и най-удачна възможност да се запознае с живота в земите по Средното и Долното течение на р. Вардар и по Долното течение на р. Струма, както и с действащите в тях правни норми. Паралелно с това и самата компилация на Матей Властар навярно тъкмо тогава да попада в ръцете му. Не е изключено това да го подбужда към идеята да изработи свой законник за обща употреба в нарастналата му държава. Затова, ако се върнем на въпроса, кога е преведена *Синтагма* на Матей Властар, с голяма доза сигурност може да се посочат годините 1347-1348. Индиректно, подобна датировка се потвърждава и от самия преводач, който преписва таблиците за годишните цикли на слънцето и луната за изчисляване на Пасхата. Има пасаж, в който се казва: „...да вземем сегашна (настоящата) година 6856, която съответства на 1348 година...“⁴

Сборникът съдържа канонични положения и светски закони, отнасящи се до религията, всекидневния живот на духовници и миряни, наказания за различни престъпления и норми за наледяването и т. н.

² *Синтагма* на Матей Властар е запазена в две версии - пълна и съкратена. Пълната версия се открива винаги отделно със същите допълнения, които се виждат и при гръцките ръкописи, които на преводача са послужили като оригинал. Съкратеният вариант няма гръцки първообраз.

³ **Новаковић, Ст., Матија Властара Синтагмат.** Београд, 1907, с. XXXII.

⁴ *Пак там*, с. XXXIII.

Нашето внимание е насочено към клаузите за брака и причините за развод. Брачните степени са обхванати във -В- състав на 8 и 9 глава, докато наредбите за самия брак са в -Г- състав.⁵

Закон: Определение за брак.

Бракът е съюз между мъж и жена и жребий за цял живот, общение на божественото и човешкото право, независимо, дали бракът се сключва посредством благословия или посредством венчание, или по договор. Всичко друго, което се случва извън това се счита за невалидно.⁶

Закон: Ромеите сключват по между си законни бракове, като почитат всичките постановени закони, отнасящи се до брака. Подобава мъжът да бъде на навършил необходимата възраст, а жената способна за съчетание. Сиреч, мъжът да има повече от 14 години, а жената повече от 12 години. А тези казвам да бъдат свободни или подчинени (зависими) когато встъпват в брак.⁷

Закон: Бракът не може да бъде сключен, ако няма съгласие за сключването му от тези, под чиято власт са встъпващите.⁸

Бракът не се състои, в това че мъж и жена спят разделени по между си в постелята, а в тяхното брачно съгласие.⁹

Закон: Самостоятелен, пълнолетен (който има навършена възраст) встъпва в брак и без съгласие на баща му.¹⁰

Траурът по починалият не е пречка за брак на жените, които се намират в пленничество.

Този, който живее в девство, не трябва да бъде принуждаван от своя баща да встъпи в брак, макар да му е подчинен.¹¹

Закон: Никой да не се венчава тайно, а в присъствие на мнозина свидетели, а този който е направил такова нещо да се вразуми с наказание... и свещеник, който е поставил себе си в подобна неудобност се подлага на подобащо наказание, според повелите на църковните правила.¹²

Закон: Глух и нем, и слеп може да се жени и зестрата да се договаря.¹³

18-то Апостолско правило: Този който взема жена вдовица или изгонена от мъжа ѝ, или блудница, или актриса (танцьорка), понеже не може да се вярва, че ще живее невинен при такава жена, не може да бъде нито епископ, нито презвитер, нито въобще част от клира.

За двуженците, обикновени миряни: Все пак божественият апостол Павел, знаейки превъзходството на природните баристри пред падение, е позволил на младите вдовици да встъпят във втори брак, ако желаят. А пък божествените отци, знаейки неспокойството от телесните вълнения, определят, че не трябва да се забранява и

⁵ Пак там, 158-211.

⁶ Пак там, с. 160.

⁷ Пр. Нѳмос, 4. 2-3; **Новаковић, Ст., Матија Властара.**, с. 161.

⁸ β'. Βασ., ΚΗ'. δ'. (Посочванията са по изданието: Basilikorum libri LX: Series A, Textus, Ed. H. J. Scheltema, N. Van der Wal. Vol. IV. Groningen: J. B. Wolters, 1962, Lib. XXVIII.)

⁹ Пр. Нѳмос, 4. 17.

¹⁰ Пр. Нѳмос, 4. 12.

¹¹ Пр. Нѳмос, 4. 22.

¹² Пр. Нѳмос, 4. 27.

¹³ ξθ'. Βασ., ΚΘ'. α'.

на младите вдовци да встъпят във втори брак, ако искат, но не го позволяват без епитимии.

Св. Василий Велики в своето Четвърто правило отбелязва: Едни на една, други на две години, второбрачните се изключват от свещеното общение.

За жените, които встъпват във втори брак, Василиево 41-о правило гласи: Вдовица, като властна сама над себе си, може без осъда да встъпи в брак, ако няма никой, който да разлъчи съжителството ѝ, понеже апостолът казва: „умре ли мъжът ѝ, тя е свободна да се омъжи за когото иска, но само в името Господне” (Рим. 7: 2; 1 Кор. 7: 39). А ако родителите, на които е подчинена са живи и не са съгласни, тогава могат да разтрогнат брачния съюз.

Закон. Законът повелява: По-млада от 25 години - самостоятелна, ако поиска да встъпи във втори брак да ѝ се позволи да встъпи в брак със съгласието на бащата.¹⁴

Овдовяла жена трябва да преживее в траур една година... А тази, която встъпва в брак преди да мине една година от смъртта на мъжа ѝ се лишава от гражданска чест и не може да даде повече от 1/3 от имотите на своя втори мъж или да го посочи като наследник, когато няма деца и самата нищо не може да добие, нито по наследство, нито по завещание, нито по „mortis causa”- т. е. предсмъртен дар, ами всичко получават останалите наследници. Ако нещо ѝ е завещано от първия съпруг го получават постепенно до 10 лица, т. е. по права и съребрена линия до втора степен без завещание, наследяват и нейни роднини до трета степен, и след това се лишава от всякакво достойнство и от имуществото, което има от първия ѝ съпруг, било по предбрачен договор, било по волята на умрелия.¹⁵

Закон. По наредба на императора, жена в траур може да вземе за себе си второ момче (младенец). А тази, която е родила в траурния период, може да встъпи във втори брак (виж за това и в 8-ма глава на -В- състав).¹⁶

Никой, който се намира под управление на Ромеите, не може едновременно да има две жени.¹⁷

Този, който има едновременно две жени да се подложи на телесни наказания, а приведената (втората) жена да се изгони, заедно с децата, родени от нея.¹⁸

За трибрачието, св. Василий Велики в 4-то правило отбелязва: Относно третобрачни и многобрачни, съразмерно сме установили същото правило, което е и за второбрачни. Второбрачни се отлъчват за една година, а други за две, третобрачни пък за три, а често и за четири години. При това, той съюз не се нарича брак, а многоженство, или най-осъдително блудство. Поради това и Господ казва на самарянката, която променила пет мъжа: „И той, когото сега имаш, не ти е мъж” (Йоан. 4: 18), указвайки с това, че ония, които са прехвърлили границата на второбрачието, не са достойни вече да се наричат с името мъж и жена. Но ние не от правилата, а от примера на предшествениците, приехме обичая относно това, тре-

¹⁴ λδ'. Вαζ, ΚΗ'. δ'.

¹⁵ α'. Вαζ, ΚΗ'. ιδ'.

¹⁶ **Новаковић, Ст.**, *Матуја Властава*, с. 165.

¹⁷ λε'. Вαζ, ΚΗ'. ε'.

¹⁸ Ρο. Νόμος, 39. l. 72.

тобрачните да се наказват с петгодишно отлъчване. Впрочем, на такива не трябва съвсем да се препречва влизането в църквата, а да се удостояват да слушат Писанието в течение на две или три години, а след това да им се позволи да стоят, без да се допускат още до причастие със светите тайни и, когато покажат някакъв плод, тогава да се възстановят в общение

И пак в 50-то правило св. Василий Велики отбелязва: За третобрачни няма закон (т. е. църковен закон), и затова третият брак не се сключва по закон. На такива работи гледаме като на нечистота в църквата, обаче не ги подхвърляме на явно осъждане, понеже са по-добри, отколкото разпътно прелюбодеяние.

Григорий Богослов: Великият Григорий, наречен Богослов, казва: първият брак - закон; вторият - попущение; третият - беззаконие, а какво повече от това - свински живот, тези които имат много подобни примери за порок.¹⁹

За многоженците. Закон: Законът постановява: да бъде ясно за всички това, че ако някой би дръзнал да пристъпи към четвърти брак, който не е брак, това и не е само такъв, считайки го за брак, в нищо да не се запише, но и родените в него деца да не бъдат приети за законни и такива, по предходно разделяне един от друг, да се подложат на наказание, също като осквернените с блудство.²⁰

Глава 5: *За жените, които искат да встъпят във втори брак, когато съпругът е безследно изчезнал по време на път или при война.*

31-то правило на св. Василий Велики гласи: Ако жена, на която мъжът е изчезнал без вест или се намира в неизвестност, не обяви завръщането му и не разследва неговото изчезване, чрез тези, които го знаят добре, дали наистина е умрял, и встъпи в брак с друг, подлежи на съд за прелюбодеяние.

А 36-то Василиево правило отбелязва, че и съпругата на войник, отсъстващ по-дълго, подлежи на същото обвинение за прелюбодейка, но има известно облекчение за това, че винаги може да се предполага за времето на смъртта на войника, животът на който минава сред битки, опасности и кръвопролития.

Закон: Ако войник се намира по царска работа - в експедиция, тогава колкото и години да са минали, съпругата му е длъжна да го чака, макар и да няма вест от него. А ако чуе за неговата смърт, не трябва веднага да встъпи в брак, ако преди това не пита хартулария дали наистина е умрял и свидетелите не потвърдят смъртта му с клетва пред Светото Евангелие. След това трябва да изчака една година и тогава може да сключи законен брак. Ако въпреки тази наредба встъпи в брак тогава и тя и този, който я е взел да бъдат наказани като прелюбодейци. Ако се докаже, че свидетелите за смъртта са излъгали, тогава тези се лишават от служба във войската, а завърналия се войник има право да прибере жена си, ако желае.²¹

Закон: По отношение на поробените император Лъв VI Мъдри отбелязва, че бракът не може да бъде разтрогнат по повод пленничество, нито на свободната половина е позволено да встъпи в друго съчетание, ако встъпи в брак, тогава парт-

¹⁹ **Новаковић, Ст.,** *Матија Властава*, с. 166.

²⁰ Пр. Νόμος, 4. 24.

²¹ *Corpus Iuris Civilis*, Vol. III. *Novellae*, Ed. R. Schoell, W. Kroll, Berlin: Weidmann, 1895, Nov. CXVII. Cap. 11, p. 561-562; γ. Βασ., ΚΗ. ζ.

нърът, който се върне от плен има право да привика своя съпруг/съпруга и втори брак да се разтрогне.²²

Глава 8: За девойките, които без съгласие на своите родители встъпват в брак.

38-то правило на Василий Велики гласи: Девици, които са отишли при мъж без бащино съгласие, вършат блудство. Впрочем, ако родителите се помирят с нея и се съгласят на съжителството ѝ с любовника и обезчестителя на дъщеря им, това действие, незаконно по начало - по съгласие на родителите има цялост, т. е. придобива валидност. Впрочем, поради споменатото беззаконие, такава жена трябва да бъде удостоена с общение едва след тригодишна епитимия. Но тогава бракът е сключван по съгласие, а при нас това не може да се случи без свещенодействие.

А ако господарят ѝ, след като такъв брак стане явен, или е дал съгласие за него или им е дал свободата, тогава брака трябва да се счита за невиновен, а първият грях като блудство, за справедливост трябва да бъде наказан с епитимия.

А подвластната му, която сключила брачен съюз със свободен, когато господарят знае и не се противил, не трябва да се счита за блудница, понеже неговото мълчание по необходимост ѝ дава освобождението ѝ, и я избавя от греховете.

Закон. Подвластна или подвластен не могат да встъпят в законен брак, ако този който ги има под властта си не е съгласен, с изключение на този случай, ако бащата остави дъщеря си при навършване на 25-години, да се събере с мъж, понеже тогава не ѝ забранил да встъпи в брак със свободен.²³

За това се отнася и 30-тата глава на този състав.²⁴

Глава 9: За противозаконните и позволените роднински бракове.

От незаконните бракове едни се наричат беззаконни, като например брак с роднини или еретици; други противозаконни като например брак с такъв, който се намира под покровителство, трети - осъдени, като например брак с посветена на Бога. Божествените правила нареждат такива бракове само да се разтрогват. А законите, покрай това конфискуват в полза на фиска имота на встъпилите в брак и ги изгонват. А простите хора, покрай това ги наказват с бой. Противозаконният брак се нарича "пexarius" (непристоен); осъденият - *damnatus*, беззаконният - *incestus* (кръвосмешение).

За мряните, които встъпват в беззаконен брак, 67-то правило на св. Василий Велики за родоскверен брак (между брак и сестра) ги отлъчва от общение за 20 години, също както е за убийство.

68-то правило пък гласи: Сключването на брак между лица, намиращи се в забранено родство, ако бъде разкрито, като човешки грях, подлежи на наказанието, определено за прелюбодейци - т. е. лишаване от общение за 15 години и разтрогване на брака.

Василиево 75-о правило определя: На такъв, който се е осквернил със сестра си по баща или по майка, да не се позволява да влиза в молитвен дом, до-

²² **Новаковић, Ст.**, *Матија Властара.*, с. 170; Срв.: **Scott, S. P. (Ed.)**, *The Civil Law*. Vol. 17. Cincinnati, Ohio: Central Trust Co., 1932, p. 236.

²³ Вхс., КН'. 8'.

²⁴ **Новаковић, Ст.**, *Матија Властара.*, с. 172.

като не престане от беззаконната си и гнусна постъпка. И след като съзнае страшния си грях, три години нека плаче, стоейки пред вратите на молитвените домове и молейки народа, който влиза на молитва, всеки със състрадание усърдно да моли Бога за него; след това други три години да бъде допуснат да слуша само Писанието и поученията, а след това да бъде изгонван от църквата и да не се удостоверява с общение в молитва. След това, ако помоли със сълзи за молитва и пристъпва към Господа със сломено сърце и с дълбоко смирение, тогава нека му се дадат други три години за припадане: и по такъв начин, когато покаже достойни на покаянието плодове, в десетата година нека бъде допуснат до молитва с верните, без свето причастие; след като престои две години на молитва заедно с верните, най-сетне нека бъде удостоен с причастие със светите тайни.

Следващото 76-о правило на св. Василий Велики сочи: Същият закон важи и за такъв, който се съвкупил със снаха си.

78-ото правило предвижда съд за прелюбодеяние и за онези, които встъпят в брак с две сестри, било то и по различно време, след разтрогване на втория незаконен брак, подлежат на съд за прелюбодейство.

Обръща се внимание и на обстоятелството, че съгласно 78-ото правило на св. Василий Велики, този който се е осквернил (влязъл е в плътска връзка) с мащехата си подлежи на същото наказание, както и този, който скверни със сестра си.²⁵

В допълнение, Второто правило на Светия Неокесарийски поместен събор определя жена, която се е омъжила за двама братя, да бъде изхвърлена от църквата до смъртта ѝ, ако не се съгласи да бъде разтрогнат брака. Ако се разболеет и има заплахата от смърт да даде обещание, че след оздравяване ще разтрогне брака, тогава да се допусне до покаяние. А ако умре жената или мъжът, времето за което са в това беззаконие, това покаяние ще бъде трудно, понеже ясно се вижда, че не са изоставили греха, докато още е било живо починалото лице.

Закон: При незаконен брак, сключен по незнание, църквата дава прошка и опрощение на граховете и специално, ако още никой не е обвинил никого.

Закон: Родоскверници, родители с деца, или деца с родители или братя със сестри, трябва да бъдат наказани със меч, а смесени един с друг по друго родство, т. е. баща със жената на сина, или син с жената на бащата, или мащехата, или пас-трок с доведената дъщеря или брат със жената на брата си, или вуйчо с племенницата, или племенник със леля, или с две сестри, или с чужда майка и нейната дъщеря, и при това връзката или смешението се открие, да бъдат бити и носовете да им се отрежат.²⁶

Закон: Тези, които сключат брак или са общували телесно, братовчеди и родените от тях деца, или баща и син с майка и дъщеря, или двама братя с две сестри, или двама братя с майка и дъщеря, освен разлъчени, трябва да бъдат бити.²⁷

Закон: Тези, които са съгрешили със своята кръстница или в брак, или в някакво по-друго тайно смешение, трябва да бъдат наказани заедно с отсичане на носовете. А ако е омъжена, освен това да бъде и бита.²⁸

²⁵ Новаковић, Ст., *Матија Властара*, с. 175.

²⁶ Пр. Нόμος, 69. 39.

²⁷ Пр. Нόμος, 69. 72.

²⁸ Пр. Нόμος, 63.

Закон: Който съблуди с монахиня, или дякониса, или с послушница, като осквернител на Църквата - невестата Христова, трябва да бъде наказан с отсичане на носа, както и тези, с които се е съчетал.²⁹

Глава 12: За това, че не трябва да се сключва брак с еретици

Закон: Не трябва да взима нито юдей, християнка, нито християнин - юдейка, нито еретик и от друга вяра, под никакъв предлог [не трябва] да се сключва брак с християни.³⁰

Глава 13; По какви причини се разтрогва брака

Закон: За разтрогване на брака светските закони говорят на повече места, а най-вече за това говори Юстиниановата *Новела* 117, ясно представяйки причините, по които съпругът или съпругата, могат да представят писмено искане за развод или освобождаване от брачен съюз; и зестрата да я задържат запазена в нейно владение за децата от такъв брак или когато няма деца, безвиновното лице я взема в своя полза. За това, че в древността на хората им било позволено и древните закони и човешките обичаи им позволявали да разтрогват безпричинно съпружеството, когато мъжът е казал на съпругата: жено прави каквото искаш и тя на него: прави, каквото искаш, като на еврейските мъже в древния закон било позволено да изпратят писмо за развод, но след това при християните тази практика е прекъсната. А благочестивите императори специално изброили причините, според които може да се разтрогне брака и без нито една, от които не е позволен развод.

*Закон. По вина на жената:*³¹

Съпругът изпраща писмо за развод на съпругата и запазва в своя полза нейната зестра при следните обстоятелства:

1. Ако жената знае, че който и да било има зли намерения против Империята и не каже на съпруга си;
2. Ако се предяви обвинение на жената за прелюбодеяние и според закона се намери за виновна;
3. Ако, по който и да е начин има лоши намерения към живота на съпруга или разбере, че други злоумишляват против него и не го уведоми;
4. Ако с други мъже участва в гощавки или се къпе с тях;
5. Ако преспи извън домашното огнище без разрешение на съпруга, с изключение на случаите, при които е при своите родители или кога самият съпруг, освен по изречените причини, я изгони от дома и тя замръкне извън дома;
6. Ако отиде на Хиподрума или на театър, на лов, или с цел да ходи на наблюдаване на диви зверове, без знание на мъжа, или след негова забрана.³²

Наредби от Светото писание: Не се връща прелюбодейка при съпруга ѝ, при положение, че мъжът ѝ не е съгласен да я приеме, изключвайки случаите, при които съпругът ѝ прощава прегрешението. Тогава, без пречки може след изтичане на 2 години пак да я приеме, според постановеното от императорите Юстиниан I и Льв VI Мъдри.

²⁹ Пр. Νόμος, 69. 39.

³⁰ **Новаковић, Ст.**, *Матија Властафа.*, 181-183.

³¹ **Новаковић, Ст.**, *Матија Властафа.*, с. 184.

³² Just. Nov., CXVII. Cap. 8; α-γ'. Βασ., ΚΗ'. ζ'.

*Закон: По вина на съпруга.*³³

Жената изпраща уведомление за развод на своя съпруг и има право да задържи зестрата си и брачните дарове на съпруга, да го запази във владение за децата си или без деца, да го вземе за себе си при следните случаи:

1. Ако съпругът злоумишлява против Империята сам или разбере, че други имат такива намерения и не съобщи на властите, сам или чрез други лица;
2. Ако и, по какъвто и да е начин подготвя посегателство върху живота на съпругата;
3. Ако има зли намерения срещу благоразумието на жената и започне да я предава на други за прелюбодеяние;
4. **Ако мъжът прелюбодейства и не ѝ каже;***
5. Ако се събира с друга жена или в своя дом, или в друг град, и бъде предупреден от съпругата си, или от нейните родители, или от който и да е друг, и не се откаже;

По тия причини мъжът не само се лишава от предбрачния дар, но и от 1/3 от останалото му имущество, и подлежи на такова наказание, на което подлежи обвинената съпруга.

Освен това не може, нито жена самоволно да се разведе от съпруга ѝ, нито мъжът от нея без съд и решение на съдиите, както предвиждат Юстиниановите *Новели*. Този който се събере с такава, която се е развела по такъв начин прави прелюбодеяние.³⁴

Разтрогване на брак без наказание и бракове, разтрогнати поради въздържание на съпрузите.

1. Бракът се разтрогва без наказание ако съпругът до изтичане на три години не е способен да се съчетае със съпругата си, дори и да не е съгласен на разтрогване.³⁵

2. Бракът се разтрогва и при положение, че едната от двете страни предпочете да се отдаде на иночество, което води към по-добър път. Постановява се тогава мъжът и жената, стремящи се към по-добро, да имат право да разтрогнат съжителството и да се разделят. Като малка утеха на изоставения партньор е имуществото, което в случай на смърт на единия от съпрузите го получава другия. То се оставя за лицето, което е оставено от замонашилата се страна, избрала друго житейско поприще, както при смърт.

Замонашването, макар и да не е по волята на единия от съпрузите е меродавно, и ние утвърждаваме, че разтрогването на брака произлиза по Божия благодат и оставеният партньор може да встъпи във втори брак. На жената на хиротонисан за епископ не е дадено такова право и неговото ръкополагане трябва да стане с нейно съгласие, и след това тя да се подстриже за монахиня.

³³ **Новаковић, Ст.,** *Матија Властава*, с. 185.

* Това условно отсъства в други издания на *Синтагмата* (Срв. напр.: *Алфавитная синтагма Матфея Властава*. Симферопол, 1892. Пер. с греч. Н. Илинского. Репринт (с пренабором). Москва: Галактика, 1996, буква „Г“, гл. 13. (Бел. ред.)

³⁴ Just. Nov., CXVII. Cap. 9; α-γ'. Βασ., ΚΗ'. ζ.

³⁵ δ'. Βασ., ΚΗ'. ζ.

Бракът се разтрогва и при случай, при който единият от партньорите е взет в плен и в продължение на 5 години не е известно дали е жив.³⁶

Ако, който и да е, се осмели да разтрогне законно съчетани, извън посочените причини, тогава постановяваме, ако тези имат наследници от същия или от друг брак, техният имот да се даде на въпросните наследници, а те самите да се изпратят в манастир до края на живота им, и дял от имуществото да се даде на манастира. Ако нямат наследници от този или друг брак, тогава 1/3 от имота им получават наследниците по старша линия, но при условие, че не са съучаствали в разтрогването на брака. Ако нямат никакви близки, тогава определяме целият им имот да се даде на манастира, в който са затворени. А на тези, които съучастват в подобни злодеяния да се наложат телесни наказания и да се прогонят.

Тия, които са възнамерявали да разтрогнат брака си, ако пожелаят пак да съжителстват един с друг, преди да бъде определено изпращането им в манастир, имат това право и са освободени от предвидените по-горе наказания, и им се разрешава да съхранят своя имот. Ако при желание на едното лице да се поднови брачното съжителство, другото не се съгласи, наказанията да са в сила за противящата се страна и случаят да бъде предоставен на вниманието на благолюбезния епископ.

В случай, че бракът бъде разтрогнат по взаимно съгласие* или по любов към благоразумието, всяка от страните бързо да пристъпи към монашески живот, за да запази своята непорочност. А ако някой от тях встъпи в брак или изпадне в блудство, тогава цялото имущество на въпросният се прехвърля на децата му. Ако няма наследници, то се конфискува в полза на държавното съкровище.³⁷

ON SOME ISSUES OF MATRIMONY AND DIVORCE IN THE SYNTAGMA OF MATTHEW BLASTARES

Summary

Syntagma of Matthew Blastares is well-known late Byzantine legal source. It was composed in the 1335 and at the next decades had been translated and spread among the Orthodox Slavs on the Balkans. The subjects of the paper are issues of matrimony and divorce. Precisely based on the Christian behavior it is important to be shown how canonical and civil provisions are respected in Blastares' compilation.

³⁶ δ'. Βασ., ΚΗ'. ζ'.

* По принцип средновековното право не допуска развод по взаимно съгласие. Определено, тук става дума за посочените по-горе случаи, при които бракът е бил неоснователно разтрогнат (бел. ред.).

³⁷ Новаковић, Ст., *Матија Властара*, 186-187.